

Feliks Czyżewski (prof. emeritus) <https://orcid.org/0000-0003-0899-1972>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Filologiczny, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa,
pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4A, 20–031 Lublin, e-mail: feliks.czyzewski@umcs.lublin.pl

POGRANICZE POLSKO-WSCHODNIOŚLAWIAŃSKIE NA PRZYKŁADZIE ANTROPONIMII WŁODAWSKIEJ

POLISH-EAST SLAVIC BORDERLAND AS EXEMPLIFIED
BY WŁODAWA ANTHRONYMY

Słowa kluczowe: antroponomia polsko-ukraińska, dialektologia słowiańska, geografia językowa
Keywords: Polish-Ukrainian anthronyms, Slavic dialectology, linguistic geography

Streszczenie

W artykule przedstawiono wybrane nazwiska równe apelatywom, wydobyte ze spisu absolwentów Liceum Ogólnokształcącego w Wisznicach na południowym Podlasiu. Za kryterium wyboru przyjęto zasadę, iż apelatyw, od którego powstało nazwisko, ma wskazywać, ze względu na formę językową bądź semantykę, że jest ukraińszm/rutenizmem. W analizie materiału antroponimicznego i leksykalnego zastosowano metodę gramatyki porównawczej, wzbogaconą o metodę dialektologiczną i uzupełnioną metodą geografii językowej, zestawiając analizowane nazwiska (*Baj*, *Bajda*, *Bakun*, *Bujan*, *Dejneka*, *Diadik*) z odpowiadającymi im antroponimami w Polsce i na Ukrainie. Wyprowadzone z analizy wnioski pokazały, że brane pod uwagę nazwiska to antroponimy typowe dla pogranicza polsko-ukraińskiego/wschodniosłowiańskiego. Jedną z cech pogranicza językowego jest wariantywność semantyczna leksemów przeniesionych na płaszczyznę proprialną. Ustalono poza tym, że wyodrębnione podczas analizy nazwiska utworzone zostały od leksemów mających status archaizmów peryferyjnych.

Abstract

The study presents selected appellative surnames taken from the List of the Alumni of the Wisznice High School in Southern Podlasie. The adopted criterion for selection was the rule that an appellative from which a surname was formed has to indicate – through its linguistic form or semantics – that it is an Ukrainism/Ruthenism. The analysis of the anthronymic and lexicological material applies the method of comparative grammar, enriched with the dialectological method and complemented with the method of linguistic geography, with the analyzed surnames (*Baj*, *Bajda*, *Bujan*, *Bakun*, *Dejneka*, *Diadik*) juxtaposed with their corresponding anthronyms in Poland and in Ukraine. The conclusions drawn from the analysis indicate that the surnames taken into consideration are anthronyms typical of the Polish-Ukrainian/East Slavic borderland. One of the features of the linguistic borderland is the semantic variantivity of lexemes transferred onto the proper-name level. Another conclusion is that the surnames isolated during the analysis were formed from lexemes that have the status of peripheral archaisms.

W bogatej twórczości naukowej Jubilatki, Pani Profesor Haliny Pelcowej, w dziedzinie dialektologii ważne miejsce zajmują gwary pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego (historycznie polsko-ruskiego) Lubelszczyzny. Pięknym monograficznym opracowaniem zagadnienia wzajemnych polsko-wschodniosłowiańskich wpływów językowych jest książka *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny* [Pelcowa, 2001].

Niniejszy artykuł nawiązuje do tematyki kontaktów językowych ukształtowanych historycznie na obszarze dwujęzycznym wschodniej Lubelszczyzny.

Celem rozważań jest wyodrębnienie ze zbioru onomastycznego, jakim jest spis absolwentów Liceum Ogólnokształcącego w Wisznicach, powiat bialski [Szołucha, 2016], nazwisk równych apelatywom funkcjonującym obecnie lub w przeszłości w literackim języku ukraińskim bądź w dialektach języka ukraińskiego. Nazwiska powstałe na bazie ukrainizmów to nazwiska autochtonicznej ludności nadbużańskiej. Wiejska ludność powiatów bialskiego i włodawskiego¹, posługująca się na co dzień lokalną gwarą ukraińską², stopniowo od XIX w. pod wpływem Cerkwi unickiej³, a od 1905 r., tj. od ukazu tolerancyjnego, także Kościoła rzymskokatolickiego, przyswajała polszczyznę w jej odmianie kresowej. Przyspieszony proces polszczenia się nadbużańskiej ludności autochtonicznej dokonywał się w okresie II Rzeczypospolitej poprzez szkołę i administrację państwową. Istniejące wyśpawo na Podlasiu wsie szlacheckie, np. Huszcza pod Białą Podlaską, nie utrzymywały w zasadzie do drugiej połowy XX w. kontaktów sąsiedzkich z okoliczną ludnością chłopską [Buczyński, 1968, s. 224–225].

Władysław Kuraszkiewicz w latach trzydziestych XX w. określał następująco przyczyny warunkujące dwujęzyczność autochtonicznej ludności nadbużańskiej:

Bezpośrednie i odwieczne sąsiedztwo dwu pokrewnych sobie języków polskiego i ruskiego jest dla stosunków gwarowych Lubelszczyzny faktem może najważniejszym.

1 W XVI w. Wisznice i okoliczne ziemie znajdowały się w obrębie Wielkiego Księstwa Litewskiego (WKL) [zob. Tarasiuk, 2010, s. 13–15] – w latach 1520–1566 leżały w województwie podlaskim, po czym w roku 1566 włączone zostały do powiatu brzeskiego i województwa brzeskiego, a więc do WKL.

2 Gwara ukraińska w XIX w. określana była przez ówczesnych etnografów i lokalną szlachtę mianem mowy rusińskiej. O sytuacji językowej we Włodawie i na wsi włodawskiej Alfred Sokołowski (1849–1924), urodzony we Włodawie, pisał w swoim pamiętniku z lat 1861–1868 następująco: „[...] większość mieszczan [z Włodawy – przyp. F.Cz.] i mieszkańców sąsiednich wsi stanowili unici, mówiący po rusińsku. W ogóle mowa rusińska była [...] na równi z polskim językiem uprawiana – chłopci okoliczni mało mówili po polsku, natomiast mieszczanie dobrze władali polskim językiem, aczkolwiek w domu używali rusińskiego. Pamiętam w domu ojca mojego [we Włodawie – przyp. F.Cz.], gdzie było kilkoro służby, mówiła ona poprawnie po polsku, w kuchni jednak panowała rozmowa tylko rusińska” [Stańczak, 2024, s. 97].

3 Polonizowanie się ludności wiejskiej pod wpływem Cerkwi unickiej na ziemi włodawskiej pokazał Leon Kunicki w utworze *Iwanko* [zob. Czyżewski, Dudek-Szumigaj, Fronczek, 2022].

Polacy i Rusini na znacznej przestrzeni wschodniej połaci Województwa, mieszkając od wieków nie tylko obok siebie, ale także *promiscue*, w tych samych wsiach, żyją wszędzie w jednakich warunkach społecznych i gospodarczych, nie też dziwnego, że w ich języku wiele istnieje cech dowodzących silnego wzajemnego oddziaływania [Kuraszkiewicz, 1985, s. 15].

Bazę materiałową artykułu stanowi wykaz nazwisk 3960 absolwentów Liceum Ogólnokształcącego w Wisznicach z lat 1950–2015, zamieszczony w broszurze zatytułowanej *70-lecie Liceum Ogólnokształcącego w Wisznicach 1946–2016*⁴ [Szołucha, 2016]. Dane dotyczące „absolwentów spisano na podstawie arkuszy ocen znajdujących się w archiwum szkoły” [Szołucha, 2016, s. 63]. Zasięg terytorialny obszaru, z którego rekrutowała się młodzież, był – jak pisał wieloletni dyrektor liceum, Aleksander Szołucha – „rozległy i obejmował siedem gmin, począwszy od Sławatycz [nad Bugiem – przyp. F.Cz.], po Kolano na zachodzie, od Łomaz na północy, po Podedwórze na południu”⁵ [Szołucha, 2019, s. 23–24]. Taka stabilność bazy rekrutacyjnej istniała do lat dziewięćdziesiątych XX w., później zasięg terytorialny owej bazy uległ z różnych powodów pewnej modyfikacji.

Wyodrębnione ze spisu absolwentów nazwiska odapelatywne stanowią około 10% ogólnego zbioru, w tym utworzone od leksemów typowych pod względem struktury językowej dla badanego pogranicza – około 5%. Dotychczasowe badania nad antroponimią regionu włodawskiego i ich wyniki przedstawił autor w kilku publikacjach [Gala, Czyżewski, 1978; Czyżewski, 2019; 2021; 2022]. Obecnie z całego wykazu prezentowane są, ze względu na ograniczenia wydawnicze, tylko nazwiska mieszczące się w grupie alfabetycznej A–D.

Geografię analizowanych nazwisk ukazano, zestawiając dane ze wschodniej Polski⁶, gdzie zamieszkuje w większości ludność autochtoniczna, z informacjami z obszarów północno-zachodniej Polski⁷, gdzie żyje ludność napływowa, mająca

4 Spis obejmuje nazwiska absolwentów liceum z lat 1950–2015 (z wyłączeniem roku 1970, kiedy w wyniku reformy szkolnej, tj. przekształcenia szkół podstawowych siedmioletnich w szkoły ośmioletnie, nie było naboru do liceów).

5 Administracyjnie obszar ten przynależy do południowej części powiatu bialskiego i północnej części powiatu włodawskiego.

6 Przez stosowane w artykule określenie „wschodnia Polska” rozumie się obszar obecnych województw: podlaskiego, wschodniej części lubelskiego i podkarpackiego.

7 Stosowane w publikacji określenie „ziemie północno-zachodniej Polski” oznacza tę część ziem, które po II wojnie światowej zostały włączone w skład terytorium państwa polskiego. Na ziemiach północno-zachodnie zostali skierowani Polacy z dawnych Kresów (1945–1946) oraz wysiedlona w czasie akcji „Wisła” w 1947 r. ludność ukraińskiej i prawosławna/greckokatolicka, pochodząca ze wschodniej Lubelszczyzny i wschodniej części województwa rzeszowskiego oraz południowej części krakowskiego. Stosowane w niniejszym tekście określenie „północno-zachodnia

swoje „korzenie” autochtoniczne na wschodzie Polski bądź na dawnych Kresach (II Rzeczypospolitej). W rezultacie uzyskano w miarę obiektywny obraz stanu antroponimii pogranicza polsko-ukraińskiego i polsko-wschodniosłowiańskiego. Należy też zaznaczyć, iż geografię omawianych w artykule nazwisk przedstawiono na tle tożsamyh nazwisk (bądź ich odpowiedników) występujących na terytorium Ukrainy.

Podstawowymi źródłami do ukazania geografii funkcjonowania omawianych w artykule nazwisk na obszarze Polski są: *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych* [Rymut]⁸ oraz *Internetowy słownik nazwisk w Polsce* [ISNP]⁹. Zasięgi występowania omawianych nazwisk określono na podstawie załączonych map¹⁰ [zob. mapy w ISNP]. Z kolei do ukazania geografii występowania omawianego nazwiska na terytorium Ukrainy wykorzystano *Słownik nowoczesnych ukraińskich przywyszcz (Słownik współczesnych nazwisk ukraińskich)* [Red’ko]¹¹, a także *Internetowy słownik nazwisk na terytorium Ukrainy* [ISNU], zawierający dane z lat 2011–2013 (wraz z zamieszczonymi mapami ukazującymi geografię

Polska” dotyczy obecnie takich województw (w całości lub w części), jak: podlaskie (część północna, dawniej suwalskie), warmińsko-mazurskie, pomorskie, zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i opolskie.

8 Słownik Kazimierza Rymuta powstał na bazie danych PESEL z roku 1990. W artykule, w części dotyczącej geografii występowania omawianych nazwisk, stosuje się podział administracyjny przyjęty przez tego autora. Użyte w tekście określenie „wschodnia Polska” oznacza zgodnie ze *Słownikiem nazwisk współcześnie w Polsce używanych* [Rymut] następujące województwa: białostockie, białkopodlaskie, chełmskie, zamojskie, przemyskie, krośnieńskie. Z kolei przez określenie „ziemie północno-zachodniej Polski” rozumie się [za Rymut] następujące województwa: suwalskie, olsztyńskie, elbląskie, gdańskie, słupskie, koszalińskie, szczecińskie, gorzowskie, zielonogórskie, jeleniogórskie, legnickie, wrocławskie, wałbrzyskie, opolskie [zob. mapa w Rymut].

9 Słownik ISNP powstał na bazie danych PESEL 2014 z uzupełnieniem danych do roku 2021 i jest nadal aktualizowany (informacja ze *Wstępu* do ISNP).

10 W części dotyczącej geografii analizowanych nazwisk występujących w słowniku krakowskim [ISNP] przyjmuje się, zgodnie ze źródłem, obowiązujący obecnie podział administracyjny. Stosowane w niniejszym artykule określenie „wschodnia Polska” oznacza obszar województw: podlaskiego, lubelskiego i podkarpackiego. Z kolei przez określenie „ziemie północno-zachodniej Polski” rozumie się województwa: warmińsko-mazurskie, pomorskie, zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i opolskie, a także północną część podlaskiego, dawne suwalskie.

11 Wymieniony słownik Juliana Red’ki z 2007 r. ma większą liczbę haseł niż słownik wydany w 1966 r., określany wówczas mianem słownika podręcznego. Złożyły się na to następujące okoliczności. W 1975 r. złożony przez Red’kę ośmiotomowy maszynopis (zawierający wyniki 25 lat pracy), zatwierdzony do druku przez Komisję Onomastyczną przy Instytucie im. O. Potębni NAN, nie został opublikowany z różnych przyczyn (m.in. jako powód podaje się oficjalnie brak papieru). Słownik wydany w 2007 r. zawiera 25 tys. nazwisk zebranych metodą kwestionariuszową ze wszystkich regionów Ukrainy [zob. Red’ko, *Wstęp* autorstwa Dmytra Hrynczyszyna, s. XV–XX].

rozprzestrzeniania się danego nazwiska, umieszczonego w bazie słownika [IS-BU])¹². Oprócz wymienionych słowników uwzględniono również inne onomastykone dotyczące głównie pogranicza polsko ukraińskiego.

Wyodrębnienie nazwisk równych apelatywom przeprowadzono przez wskazanie obecności danego wyrazu w zasobie leksykalnym języka ukraińskiego (ogólnonarodowego bądź w gwarach ukraińskich). W przyjętych w niniejszym tekście założeniach istotna jest obecność danego wyrazu na omawianym pograniczu polsko-ukraińskim. Przyjmuje się zasadę, służącą wyodrębnieniu nazwisk powstałych od apelatywów o proveniencji ukraińskiej, stwierdzenia ich obecności w XIX-wiecznym słowniku gwar ukraińskich Borysa Hrynczenki *Słowar' ukrajinśkoji mowy* [HRIN]¹³ oraz w regionalnym słowniku Hryhorija Arkuszyna *Słownyk zachidnopolіських howirok* [SIZH] i innych. Z kolei do pokazania obecności apelatywu uważanego za ukrainizm w języku i gwarach polskich oraz stwierdzenia jego obecności na pograniczu polsko-ukraińskim zestawiono analizowane wyrazy z polskim zasobem leksykalnym zawartym w *Słowniku gwar polskich* Jana Karłowicza [SGPK] i w *Słowniku gwar polskich* opracowanym przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie [SGP PAN] oraz z regionalnym słownikiem Haliny Pelcowej: *Słownik gwar Lubelszczyzny* [Pelcowa], a także z innymi słownikami i atlasami.

BAJ¹⁴ 7:1964, 1966, 1969, 1975, 1977 (2x), 2011: nzw. *Baj* poświadczone w materiale z gminy Wisznice, w miejscowościach: Kolonia Wisznice, Wisznice [Gala, Czyżewski, 1978, s. 352]; nzw. *Baj* notowane w inskrypcjach nagrobnych w powiatach bialskim i włodawskim; 9 użytkowników miana [Czyżewski, 2013, s. 15]; ap. ukr. *baj* ‘bajarz, plotkarz’, HRIN [t. I, s. 20], a za nim Red’ko [t. I, s. 22] wyprowadza od ap. *baj* ‘ten, który tworzy albo opowiada bajki’; u Iwana Nosowicza [s. 12]: *baj* podobnie „howorun, pustomiela”, „słodki baj w mowie, ale prawdy u niego mało”¹⁵; BusełWTS [s. 33]: *baj* ‘bogaty’ (z kwalifikatorem: w okresie przedrewolucyjnym, tj. przed 1917 r.), też *baj* w znaczeniu ‘dziec.’ rzad. ‘śpij, w kołysankach przy usypianiu

12 Zawarta w słowniku ISNU informacja o geografii nazwisk dotyczy stanu sprzed 2014 r. i ma obecnie wartość historyczną. Wynika to z następującego faktu. Od roku 2014 do dziś z powodu wojny swoje dotychczasowe miejsce pobytu zmieniło, przemieszczając się wewnątrz kraju i poza jego granice, ponad 10 mln obywateli Ukrainy (na podstawie informacji ze *Wstępu* do ISNU).

13 Słownik Hrynczenki (ukr. Hrynczenko, 1863–1910) gromadzi ponad 68 tys. wyrazów: z XIX-wiecznego literackiego języka ukraińskiego i z większości dialektów oraz tekstów folklorystycznych (ze *Wstępu* do t. I).

14 Nazwisko *Baj* – etymologia i geografia zostały przedstawione przez autora niniejszego tekstu we wcześniejszej publikacji [Czyżewski, 2022, s. 50–51], lecz tylko z wykorzystaniem części źródeł, pozostałe bowiem były wówczas niedostępne, np. ISNP, ISNU.

15 Tłumaczenie dokonane przez autora artykułu.

dzieci'. Mikołaj Biryła [s. 33]: *baj* 'bogaty' z tatar.; brak wyrazu *baj* w słowniku Arkuszyzna [SŁZH]; z kolei w gwarach pogranicza białorusko-ukraińskiego Białostocczyzny i zachodniej Białorusi: *baj* 'rodzaj grubej, miękkiej tkaniny': „Rubaszka z baju ciepła i miaka” (Kuraszewo, woj. podlaskie) [SPZB, t. I, s. 151].

W gwarach polskich: SGPK [t. I, s. 37]: *baj* z odsyłaczem do *baja* 'rodzaj flaneli'; SGP PAN [t. I, s. 227–228] podaje kilka znaczeń: *baj* 'pleciuga', 2. 'rodzaj grubej, miękkiej, puszystej tkaniny, rodzaj flaneli, barchanu; baja', 3. 'w funkcji ekspresywnej, wzmacniającej'; w gwarach okolic Białej Podlaskiej *baj* w znaczeniu 2. 'rodzaj materiału z flaneli'¹⁶, też na pograniczu północno-wschodnim notował Alojzy Adam Zdaniukiewicz: *Lieży kawalak baju, a nie wiem, co dzieciom poszyc* [za SGP PAN, t. I, s. 227]. W SŁXVI jest jednorazowe poświadczenie nazwy *baj* (<https://spxvi.edu.pl/index/szukaj/?tryb=0&q=baj&typ=&porzadek=0>); Samuel Bogumił Linde przy haśle *baj* 'bajacz, bajkarz, plotkarz' podaje „ten baj co mógł wymyślić, prawił” [SL, t. I, s. 44]. W języku polskim *baja* (> *baj*) jako archaizm [Handke, Popowska-Taborska, Galsterowa, 1996, s. 45]. W słowniku warszawskim *baj* 1. 'bajarz, gaduła, papla [i podobne]', 2. *baja* (albo *beja*, *baj*) 'sukno grube, miękkie, kosmate' [SW, t. I, s. 83].

Etymologiczny słownik języka ukraińskiego [ESUM] notuje *baj* tylko w znaczeniu spójnika połączenia „ta + j” [ESUM, t. I, s. 115]. Z kolei *Słownik etymologiczny języka polskiego* Aleksandra Brücknera [Br] łączy *baj* z serią wyrazów *bajka*, *bajać*, *bajęda* (do gawędy) [...] *bajda*, *bajdała* ... [Br, s. 11–12], wyprowadza od pnia **ba-* 'mówić' [Br, s. 11]; Wiesław Boryś w *Słowniku etymologicznym języka polskiego* [Boryś] nie wymienia hasła *baj* (zob. *Indeks wyrazów polskich*, s. 761–861).

Nazwisko *Baj* – według ISNP – pochodzi od pol. ap. *baj* 'bajarz, plotkarz' [SSStp; SŁXVI], *bajać* 'pleść, łąać' [za ISNP; SL, t. I, s. 44].

Liczba użytkowników nzw. *Baj* / *Baŭ* w Polsce, odnotowana na koniec 1990 r. według bazy PESEL, wynosi 1915 [Rymut, t. 1, s. 126]; z kolei według ISNP poświadczono 2403 osoby noszące analizowane nazwisko. Na terytorium Ukrainy, według ISNU (<https://ridni.org>), ogólna liczba użytkowników nzw. *Baj* wynosi 1479.

Odnośnie do występowania nazwiska *Baj* / *Baŭ* należy stwierdzić, że w Polsce na obszarach graniczących z Ukrainą najwięcej poświadczeń zanotowano w województwie białkopodlaskim – 295, z innych wschodnich województw dane te są następujące: w chełmskim – 130, w zamojskim – 283, w tarnobrzeskim – 32, w rzeszowskim – 117. Z kolei na ziemiach płn.-zach. Polski żyło 598 użytkowników nzw. *Baj*, najwięcej występowało w województwach: wrocławskim – 54, opolskim – 53 oraz gdańskim – 47 i tyleż samo w gorzowskim [Rymut, t. 1, s. 126].

16 Kartoteka gwar polskich okolic Białej Podlaskiej – archiwum autora.

Według ISNP na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim największą frekwencję nzw. *Baj* mają województwa podkarpackie – 698 i lubelskie – 658, natomiast podlaskie – tylko 24; a z obszaru płn.-zach. Polski z poświadczonym nzw. *Baj* w województwach: warmińsko-mazurskim, pomorskim, zachodniopomorskim, lubuskim, dolnośląskim i opolskim, łącznie – 445; najwięcej: dolnośląskie – 135 i opolskie – 96. Duża liczba użytkowników nzw. *Baj* została odnotowana w województwie mazowieckim – 225 (w tym w powiecie miasto stołeczne Warszawa – 88) i śląskim – 175, stan ten wynika z migracji ludności wiejskiej do aglomeracji miejskiej [zob. mapa w: *Nazwiska w Polsce*, b.r., *Baj*].

Zasięg nzw. *Baj* na Ukrainie podaje Red'ko [t. 1, s. 22]: zachodnia część Ukrainy – obwody: lwowski, tarnopolski, chmielnicki, z części środkowej – obwód zaporoski. Arkuszyn uzupełnia tę geografie o obwody wołyński i rówieński [SPRPZU, s. 22]; notuje także przezwisko *Baj* w obwodzie wołyńskim, wśród przywołanych motywacji jest następująca: „jego pradziad używał słowa *bajaty* ‘mówić’” [SPrizU, t. 1, s. 57]. Pełne odzwierciedlenie zasięgu nzw. *Baj* na terytorium Ukrainy ukazuje mapa dołączona do ISNU (zob. <https://ridni.org/karta/бай>). Zwarty obszar występowania nzw. *Baj* został poświadczony w obwodach: lwowskim, tarnopolskim, chmielnickim, wyspowo zaś m.in. w obwodach: kijowskim, dniepropietrowskim, mikołajewskim.

Nazwisko *Baj* można uznać – ze względu na geografie – za miano typowe dla pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Apelatywem fundującym omawiane nazwisko był leksem *baj*, prawdopodobnie w znaczeniu 1. ‘mówić dużo’, wspomagany przez znaczenie ‘rodz. grubej, miękkiej, puszystej tkaniny; rodz. flaneli’; w *Słowniku języka polskiego* Erazma Rykaczewskiego [SJPR] *baja* ‘materia wełniana strzępiona’ [SJPR, s. 21]; ukr. *baja* ‘rodzaj materiału’ [HRIN, t. 1, s. 35]. W dwujęzycznych gwarach podlaskich i kresowych występuje wyłącznie forma *baj* wobec literackiego *baja* [zob. SPZB, t. I, s. 151; Zdaniukiewicz za: SGP PAN, t. I, s. 227].

BAJDA 1:1980¹⁷: ap. ukr. *bajda* 1. ‘hulaka’, 2. ‘o niezgrabnej dziewczynie’, 3. ‘kromka chleba’ [HRIN, t. 1, s. 20]; ESUM [t. I, s. 115] wymienia ponadto *bajda* ‘pal, drewniana podpórka’, 2. ‘czółno dłubane w drewnie’; Red'ko [t. 1, s. 23] *bajda* ‘o człowieku: hulaka, ladaco’; Biryła przyjmuje dla nzw. *Bajda* ap. *bajda*; Nosowicz [I, s. 12] uznaje za archaizm, z kwalifikatorem „stare słowo”, fraz. *bajdy bic* ‘zajmować się głupstwami, a nie pracą’¹⁸ w znaczeniu 1. ‘człowiek beztroski, marnotrawca’; nie notuje Arkuszyn [SŁZH]; w gwarach

17 Nzw. *Bajda* nienotowane w inskrypcjach nagrobnych z Podlasia i Chełmszczyzny [Czyżewski, 2013].

18 Tłumaczenie dokonane przez autora artykułu.

pogranicza białorusko-polskiego *bajda* ‘nieprawda’: „Heta bajda, ja nie mahu zrazumiec” [SPZB, t. I, s. 152].

Według ISNP nzw. *Bajda* od ap. *bajda* ‘bajarz, kłamca, łgarz’. W języku polskim wyraz *bajda* [SL, t. I, s. 45]: ‘baja, kłamca, łgarz’: „mają go za najmizerniejszego bajdę, że o wielu rzeczach dał wiadomości fałszywe”; demin. *bajdko*: „O sprośni bajdkowie, że wy się nie wstydzicie kronik fałszować” [SL, t. I, s. 45], też czas. *bajdać* ‘bajać, prawić, gadać’ [SW, t. I, s. 83], ‘wielomówca’ [SJPR, s. 22]; „co plecie ni to, ni owo”, ‘ten, kto opowiada bajki, zmyślane wiadomości, głędzi’ [SGPK, t. I, s. 37]. Z kolei SGP PAN [t. I, s. 283] podaje sześć znaczeń: 1. ‘wiadomość zmyślona’, 2. ‘opowieść o treści fantastycznej, bajka, baśń’, 3. ‘piosenka ludowa o błahej treści’; i trzy znaczenia dotyczące człowieka: 4. ‘człowiek, lubiący dużo mówić’, 5. ‘człowiek, opowiadający wieści zmyślane, plotkarz’, 6. ‘człowiek niezdarny, niezgrabny’; wśród innych znaczeń wyrazu *bajda* jest ‘kromka chleba’ [SGPK, t. I, s. 37, też SGP PAN, t. I, s. 283]. W gwarach polskich Lubelszczyzny zanotowano leksem *bajda* ‘kromka chleba’ pld.-wsch. Lubelszczyzna [Pelcowa, t. VI, s. 56–57], też w zn. ‘osoba, która lubi plotkować’ powsz. [Pelcowa, t. VIII, s. 54]. Zestawiając znaczenia ap. *bajda* w języku i dialektach ukraińskich ze znaczeniem w języku i gwarach polskich, można przyjąć, że pierwotne znaczenie w językach wschodniosłowiańskich wiązało się z negatywnym określeniem człowieka wobec gotowości podjęcia pracy/roboty (człowieka marnotrawiącego czas, beztroskiego, w gwarach kresowych *ba-lamucić* ‘trwonić czas’ [SJPR, s. 23]), por. *bajdy bic* ‘niczego nie robić’ u Nosowicza [I, s. 12], z ukr. „bajdy byty” ‘nie pracować, próżnować’, por. też *bajdakuwaty* ‘chodzić bez celu, błąkać się’ [ESUM, t. I, s. 115] wobec polskiego (oraz zachodnio- i południowosłowiańskiego) wiążącego się z negatywnym określeniem człowieka wobec czynności mówienia (mówić dużo i niezgodnie z prawdą), zob. Boryś [s. 20]: hasło *bajać* i *bajda*. Tak więc, jak się wydaje, nzw. *Bajda* pochodzi w językach polskim i ukraińskim od apelatywu różniącego się semantycznie, ‘określającego człowieka ze względu na stosunek do pracy’.

Liczba użytkowników nzw. *Bajda* / *Баїда* w Polsce według stanu na rok 1990 wynosiła 1975 [Rymut, t. 1, s. 127], a według danych ISNP – 1958 [*Nazwiska w Polsce*, b.r., *Bajda*]. Na terytorium Ukrainy nazwisko *Bajda* / *Баїда*, jak pokazuje ISNU, ma 2385 użytkowników (<https://ridni.org>).

Geografia nazwiska *Bajda* / *Баїда*: w Polsce – według Rymuta – największą frekwencję nzw. *Bajda* na pograniczu polsko-ukraińskim mają województwa: białkopodlaskie – 160, zamojskie – 45, tarnobrzeskie – 153, rzeszowskie – 171, przemyskie – 178, a na północy tego pasa białostockie – 64. Na ziemiach płn.-zach. Polski, gdzie liczba użytkowników miana stanowi łącznie 375, najwięcej jest ich w województwach: wrocławskim – 57, szczecińskim – 52, wałbrzyskim – 49, zielonogórskim – 46 [Rymut, t. 1, s. 127]. Podobne rozmieszczenie pokazuje ISNP: na pograniczu polsko-ukraińskim województwa: lubelskie – 207 i podkarpackie

– 536. Z kolei na ziemiach płn.-zach. Polski poświadczono 404 użytkowników omawianego nazwiska; w tej liczbie najwięcej w województwach: zachodniopomorskim – 79, pomorskim – 45, lubuskim – 44 i warmińsko-mazurskim – 32. Geografia nzw. *Bajda* na terytorium Polski nie jest jednoznacznie wschodnia [zob. mapa w: *Nazwiska w Polsce*, b.r., *Bajda*].

Z kolei na Ukrainie geografia nzw. *Bajda* – według Red’ki [t. 1, s. 25] – jest poświadczona w obwodach: lwowskim, tarnopolskim, żytomierskim, rówieńskim i wołyńskim. W tym ostatnim obwodzie nzw. *Bajda* potwierdza Arkuszyn [SPR-PZU, s. 22], notuje także przezwisko *Bajda* (bez podania motywacji) w okolicach Lubomla na Wołyniu [SPRIZU, t. 1, s. 57]. Pełne dane dla całego terytorium przynosi *Internetowy słownik nazwisk na terytorium Ukrainy* [ISNU] – pokazuje on zwarty obszar w pasie środkowym Ukrainy, od obwodu lwowskiego przez tarnopolski i dalej, już o zasięgu wyspowym, w obwodzie kijowskim, dniepropietrowskim i następnie o zasięgu enklaw – w zaporoskim i odeskim (szczegóły zob. mapa – <https://ridni.org/karta/Байда>).

Podsumowując, nzw. *Bajda* jest typowe dla pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego, utworzone zostało od ap. *bajda* zróżnicowanego semantycznie w językach polskim i ukraińskim.

BAKUN 1:2003, nzw. *Bakun* poświadczone w inskrypcjach nagrobnych Podlasia i Chełmszczyzny: 9 użytkowników miana [Czyżewski, 2013, s. 15], ap. ukr. *bak’un* ‘mocny tytoń’, 2. ‘roślina, *Nicotina rustica*’ [HRIN, t. 1, s. 22]; nazwa *bakun* (obok *machorka*, *tiutiun*, *tabak*...) występuje, jak wynika z dokumentacji Jurija Kobiwa podanej w *Słowniku ukraińskich nazw roślin*, na rozległych obszarach Ukrainy [KOBIW, s. 286]; ESUM [t. I, s. 121] (za: Makowieckim): *bakuń*, *batuń*, *bahun*; Red’ko nzw. *Bak’un* wywodzi od ap. *bak’un* ‘mocny tytoń’; podobnie Biryła od ukr. i ros. *bakun*, możliwe też od im. *Abakun* [Biryła, s. 35]. W ukraińskich gwarach włodawskich *bak’un* ‘tytoń’ [CzyżMat]; też na zachodnim Polesiu *bak’un* [SIŻH, s. 9]. W gwarach polskich: *bakuń* ‘liczy tytuń’ [SGPK, t. I, s. 39]; SGP PAN [t. I, s. 305] podaje 1. ‘roślina, z której robi się tytoń’, 2. ‘liczy gatunek tytoniu’. W gwarach Lubelszczyzny *bakun* // *bakon*: „A to różnie się mówi, i *tytoń* i *bakun*, ale to je to samo” (Wola Uhruska), „bakon to sadzili, rwało się, no i suszyło...” (Majdan Sopocki) [Pelcowa, t. II, s. 234–235]. SW [t. I, s. 86] wymienia *bakun*, *bakuń*, *bakon*. Leksem *bakun* występuje na pograniczu polsko-ukraińskim [zob. geografia w SGP PAN, t. I, s. 305].

ESUM określa *bakun* jako nazwę powiązaną etymologicznie z niemieckimi (stwniem.) *bako*, *bāgo*, powstałymi z przekształcenia *tobacco* ‘tytoń’; końcówkę *-un* dodano zaś z *tiutiun* [ESUM, t. I, s. 121, tamże literatura]; w polskich słownikach etymologicznych, takich jak Br, Boryś *bakun* nie występuje.

ISNP: nzw. *Bakun*, od ap. *bakun* ‘liczy tytoń’ (z ukr. *bakun*) [SW, t. I, s. 86]; SJPR [s. 22] *bakun* ‘pospolity tytoń’.

Liczba użytkowników nzw. *Bakun* / *Бакун* w Polsce według danych PESEL na rok 1990 wynosiła 1086 [Rymut, t. 1, s. 136], a według ISNP ogólna liczba użytkowników wynosi 1156 (dane na 2021 [*Nazwiska w Polsce*, b.r., *Bakun*]).

Geografia nazwiska *Bakun* / *Бакун*: w Polsce najczęściej użytkowników nazwiska zamieszkuje województwa wschodnie: podlaskie – 450, lubelskie – 167, a spośród północno-zachodnich (325) najczęściej użytkowników miana *Bakun* ma województwo warmińsko-mazurskie – 137 [zob. mapa w: *Nazwiska w Polsce*, b.r., *Bakun*]. W słowniku nazwisk poświadczonych w inskrypcjach nagrobnych z południowego Podlasia i Chełmszczyzny nzw. *Bakun* występuje w powiatach: włodawskim, chełmskim i w części wschodniej parczewskiego [Czyżewski, 2013, s. 15].

Na Ukrainie liczne poświadczenia miana *Bakun* w obwodzie wołyńskim przynosi słownik Arkuszyna [SPrPZU, s. 23], też jako przezwisko *Bakun* – dwa przykłady z obwodu wołyńskiego, jeden z mało przekonującą motywacją „od nazwiska *Bakusz*” [SPrPZU, t. 1, s. 59]. Według Red’ki nzw. *Bakun* zostało poświadczane w obwodach: wołyńskim, zaporoskim, lwowskim, chmielnickim [Red’ko, t. 1, s. 25]. ISNU, wraz z interaktywną mapą, przedstawia szerszy zasięg: zwarty obszar wymienionego miana w zachodniej części Ukrainy, uzupełniony o obwody środkowej Ukrainy (<https://ridni.org/karta/Бакун>).

Z przedstawionego zasięgu wynika, że nazwisko *Bakun* od ap. *bakun* ‘rodz. tytoniu’ ma proveniencję ukraińską.

BUJAN 5:1966, 1983, 1984, 1991, 2011: nzw. *Bujan* jest poświadczane w materiale historycznym i współczesnym na terenie gminy Wisznice, w miejscowościach: Kolonia Wisznice, Curyn, Małgorzacin, Wisznice [Gala, Czyżewski, 1978, s. 353]¹⁹.

Nazwisko *Bujan* odnotowuje Arkuszyn, pojedynczo w płn.-zach. Ukrainie [SPrPZU, s. 54]; w słowniku Red’ki nie występuje; notuje zaś nzw. *Bujan* (bez lokalizacji) Biryła [s. 74]. Według Biryły nzw. *Bujan* pochodzi od ap. *bujan* 1. ‘skandalista, awanturnik’, 2. ‘buhaj, stadnik’ (z kwalifikatorem reg.) [Biryła, s. 74]. W słowniku Nosowicza nienotowany.

Nazwisko *Bujan* jest poświadczane w XVII w. w językach rosyjskim i ukraińskim [Biryła, s. 74 za: Tupikow].

Nazwisko *Bujan*: ap. ukr. *bujʹan* ‘buhaj’ w gwarach ukraińskich, rzadziej polskich, okolic Włodawy [AGPUW, m. 13²⁰]. W XIX-wiecznych gwarach ukraińskich Hrynczenko notuje *bujʹan* w znaczeniu ‘uparty wół’ [HRIN, t. 1, s. 118].

¹⁹ Nzw. *Bujan* nienotowane w inskrypcjach nagrobnych z Podlasia i Chełmszczyzny [Czyżewski, 2013].

²⁰ Obok nazwy *bujʹan* występują w gwarach ukraińskich powiatu włodawskiego *buhʹaj*, *byczʹok* [AGPUW, m. 13].

W gwarach zachodniopoleskich (południowe Podlasie i Chełmszczyzna) *bujan* ‘buhaj, byk rozplodnik’ [SłZH, s. 50]; Biryła [s. 74] wywodzi nzw. *Bujan* od ap. *bujan* 1. ‘awanturnik’, też BusełWTS [s. 39]: *buj'an* ‘chuligan’; ESUM [t. I, s. 314] wymienia *bujan* w haśle *bujaty* ‘bujnie rosnać’. W gwarach pogranicza ukraińsko-białoruskiego na obszarze pld.-zach. Białorusi SPZB [t. I, s. 249]²¹ notuje *buj'an* 1. ‘buhaj’: „Wodyw korowu do bujana” (rejon dorohiczyński, obwód brzeski), 2. ‘wół’ „Na bujanoch robili” (rejon prużański, obwód brzeski). W latach trzydziestych XX w. Józef Tarnacki, prowadząc badania nad słownictwem Polesia²² i Mazowsza, wzmiankował o zasięgu wyrazów *buj'an* (/ *buj'ak*) następująco: „Rodzimy rdzeń *buj-* [...] w poleskich nazwach byka: *buj'ak* : *buj'an* ostał się pod naporem wschodniego pochodzenia *buhaj* (z tur. *buga*) ‘byk’ zaledwie na środkowym i częściowo zachodnim Polesiu” [Tarnacki, 1939, s. 65]²³.

Leksem *bujan* nie występuje w *Słowniku języka polskiego* Rykaczewskiego [SJPR], gromadzącym dawne słownictwo. W *Słowniku warszawskim* *bujan* ‘człowiek skory do bójki, do bitwy, kłótnik, zawadiaka’ [SW, t. I, s. 229]. Słowniki etymologiczne uwzględniane w niniejszym tekście – ESUM, Br, Boryś – nie notują wyrazu *bujan*. W ESUM [t. I, s. 314] jest tylko *buj'ak* ‘buhaj’, tak też SW [t. I, s. 229].

Liczba użytkowników nzw. *Bujan* / *Буян*: w Polsce zanotowano 96 użytkowników miana [Rymut, t. 1, s. 552]²⁴, *Internetowy słownik nazwisk w Polsce* [ISNP] nie zawiera nazwiska *Bujan*. Z terytorium Ukrainy pojedyncze poświadczenie z miejscowości Rokitno, obwód rówieński zawiera słownik Arkuszyna [SprPZU, s. 54]. Słowniki Red’ki i ISNU wymienione miana nie poświadczają.

Geografię nazwiska *Bujan* / *Буян* (wobec braku zapisu wymienionego nazwiska w większości słowników tu uwzględnianych) podaje się tylko na podstawie danych Rymuta (baza PESEL z roku 1990). W Polsce wschodniej w pasie przygranicznym z Białorusią i Ukrainą nzw. *Bujan* ma najwięcej poświadczeń w województwie białkopodlaskim – 50, a w zamojskim tylko 3. Na ziemiach pld.-zach. Polski liczba użytkowników nzw. *Bujan* przedstawiała się następująco: w województwach: suwalskim – 3, olsztyńskim – 6, śląskim – 3, jeleniogórskim – 4

21 Na obszarze pld.-zach. Białorusi (od Brześcia do Pińska) znajdują się zachodniopoleskie gwary ukraińskie.

22 Użyte przez Tarnackiego „słownictwo Polesia” to słownictwo występujące w gwarach ukraińskich Polesia.

23 Słabą stroną informacji o występowaniu nazwy *buj'an* jest to, że autor oznacza w legendzie na mapie 161 jednym znakiem (wypełnione zaczerknione kółko) dwa wyrazy jednocześnie: *buj'ak* i *buj'an*. Na mapie są to punkty na pld.-wsch. od Bielska, dalej na obszarze obecnej Białorusi, na południe od linii Brześć – Kobryń – Drohiczyn i Pińsk, po Kamień i Kowel na południu tego obszaru [Tarnacki, 1939, s. 65].

24 W internetowym wykazie nazwisk [ISNP] brakuje miana *Bujan* (zob. <https://nazwiska.ijppan.pl/>).

i opolskim – 9 [Rymut, t. 1, s. 552]. Na wschód od polskiej granicy, na Ukrainie w obwodzie rówieńskim (we wsi Rokitno) nazwisko *Bujan* odnotował Arkuszyn [SprPZU, s. 54], zapisał też przezwisko *B'ujan* z motywacją „bardzo podniecony – nerwowy, skłonny do awantur, zabijaka”²⁵ w pobliżu Ratna w obwodzie wołyńskim [SPrizU, t. 1, s. 165]. Leksem *bujan* łączony jest z przymiotnikiem ukr. *bujnyj*: 1. ‘pojawiający się z wielką siłą, intensywnością, silny, nawałny’, 2. ‘intensywnie rozrastający się [np. o roślinach, krzewach, włosach]’, 3. ‘wielki co do rozmiaru’, 4. przen. ‘niepowstrzymany, niepohamowany’ (w odniesieniu do zwierząt ‘nerwowe, niespokojne’) [BusełWTS, s. 66]; spośród czterech znaczeń ostatnie wyraża cechę negatywną; w gwarach podlaskich *koń norwisty* // *nerwisty* [CzyżMat], ukr. *norowistyj* [BusełWTS, s. 66].

O ile geografia nzw. *Bujan* na obszarze Polski wskazuje jego wschodnią proveniencję²⁶, o tyle apelatyw *bujan* 1. ‘buhaj’, 2. ‘wół’, od którego utworzono wymienione miano (wprawdzie słownik Karłowicza nie notuje wyrazu *bujan*; jest tylko *bujaczka* ‘huśtawka’ [SGPK, t. I]), SGP PAN [t. III, z. 1(7), s. 64] ściśle lokalizuje, przytaczając dane MAGP [t. IX, m. 430, s. 78, 80], w powiatach chełmskim i włodawskim (Mszanna, Włodawa i Sławatycze). Szczegółowo geografie wyrazu *bujan* w gwarach polskich podaje Pelcowa [Pelcowa, t. III, m. 434]. Jest to zwarty obszar obejmujący na północy powiat włodawski, na południu część powiatu chełmskiego, na zachodzie część powiatów parczewskiego i lubartowskiego, na wschodzie sięga po Bug i – jak pokazują białoruskie i ukraińskie słowniki gwarowe – znajduje swoje przedłużenia tuż po prawej stronie Bugu [zob. SPZB, t. I, s. 249].

W wyjaśnieniu znaczenia apelatywu *bujan* okazuje się przydatny materiał dialektalny z zachodniego Polesia. Jak pokazały dwujęzyczne polsko-ukraińskie dane *Atlasu gwar Lubelszczyzny* [AGL], leksem *bujan* to rodzimy wyraz w podlaskich gwarach ukraińskich, a w gwarach polskich wymienionego obszaru jest to zapożyczenie ze współlistniejących gwar ukraińskich. Nazwisko *Bujan* występujące na pograniczu polsko-ukraińskim zostało utworzone na bazie dialektalnego apelatywu ukr. *bujan* 1. ‘niekastrowany samiec krowy, buhaj’, 2. ‘wół’; lokalnie o stosunkowo niewielkim zasięgu, obejmującym środkowo-wschodnią Lubelszczyznę i niewielką część Polesia zachodniego w granicach Ukrainy i Białorusi [por. z uwagami Tarnackiego, 1393].

25 W słowniku SprizU [t. I, s. 165], dial. „duże bujni, zabijakuwati”.

26 Sytuacja ludnościowa na ziemiach północno-zachodnich jako powojennych terytoriach Polski, zamieszkałych głównie przez ludność przesiedloną (ze wschodniej części woj. lubelskiego) w czasie akcji „Wisła” (1947), nie podważa przywołanego stwierdzenia [zob. Miśło, 1993]. Występujący zaś na zachodzie Ukrainy (obwód wołyński) użytkownicy nazwiska *Bujan* to prawdopodobnie osoby wywiezione w latach czterdziestych XX w. na Ukrainę. Wysiedleniami objęto prawosławną ludność autochtoniczną z Chełmskiego, tj. z Cycowa, Dratowa, Świerż, Siedliszcza. Dziś ich potomkowie zamieszkują – według Arkuszyna – okolice Kiwerc, m.in. wieś Sylno [Arkuszyn, 1997].

DEJNEKA 1:2006: nzw. *Dejneka* zostało poświadczane w materiale historycznym i współczesnym na terenie gminy Wisznice, w miejscowościach: Wisznice, Ratajewicze [Gala, Czyżewski, 1978, s. 354]; jest też poświadczane w inskrypcjach nagrobnych z południowego Podlasia i Chełmszczyzny – 23 użytkowników [Czyżewski, 2013, s. 26].

Nazwisko *Dejneka* według Red'ki pochodzi od ap. *dejneka* 'wieśniak, ludowy XVII-wieczny powstaniec uzbrojony w drągi' [Red'ko, t. 1, s. 269]; Biryła [s. 124] podaje tylko ogólny zapis: ДАЙНЕКА – Дайнека; ap. *dejneka* 'od nazwy piesze-go pułku, utworzonego w 1657 r. przez połtawskiego pułkownika M. Puszkara. W skład tego pułku wchodzili ludzie z różnych środowisk; oddział był słabo uzbrojony, m.in. w kije' [HRIN, t. 1, s. 366]; *dejneka* 'w drugiej połowie XVII w.: wieśniak, uzbrojony w kije, drągi, pałki itp., który brał udział w powstaniu na Ukrainie Lewobrzeżnej' [BusełWTS, s. 212], 2. *dejnek* 'kozak' [Br, s. 87], *dejnek* z tur. 'kij' [Br, s. 87]; ESUM [t. II, s. 25] *dejneka* 'hist., ludowy powstaniec', przywołuje też wyrazy pochodne *dejneha*, *dejnek*, *dejna* [ESUM, t. II s. 25 za: Jawornicki i Żelechowski]. SW [t. I, s. 435]: *dejnak* 'ładaco': „Puszkarenko z hołoty uformował pułki, zwane dejnakami”; z ukr. *dejnek* 'żołnierz Puszkarenki', z ukr. *de(ne) jakyj*. Leksem *dejneka* nie występuje w *Słowniku języka polskiego* Rykaczewskiego [SJPR], gromadzącym dawne słownictwo; nie odnotowuje go również *Słownik etymologiczny języka polskiego* Borysia, zob. *Indeks wyrazów polskich* [Boryś, s. 761–861]. W gwarach polskich SGK [t. I, s. 321] i SGP PAN [t. V, s. 427] nie notują wyrazu *dejneka*.

Inaczej objaśnia pochodzenie nazwiska ISNP: *Dejn-eka*, od niem. n. os. *Dein*, skrócenie od niem. imienia *Deganhart* (stwniem. *degan* 'wasal, lennik' i *hart* 'silny, mocny, krzepki' [ISNP, tamże literatura]). Dla pogranicza polsko-ukraińskiego ta ostatnia interpretacja wydaje się mało prawdopodobna.

Liczba użytkowników nzw. *Dejneka* / Дейнека w Polsce w roku 1990 – 623 [Rymut, t. 2, s. 382], a według stanu na rok 2021 – tylko 522 [ISNP, zob. *Nazwiska w Polsce*, b.r., *Dejneka*]. Na Ukrainie nazwisko *Dejneka* noszą 5143 osoby (<https://ridni.org/karta/дейнека>).

Geografia nazwiska *Dejneka* / Дейнека w Polsce: według Rymuta [t. 3, s. 382] liczba użytkowników nazwiska na wschodzie Polski wynosi: w województwach: chełmskim – 123, białkopodlaskim – 119, w zamojskim – tylko 37. Na obszarze płn.-zach. Polski zamieszkuje łącznie 127 użytkowników wymienionego miana, najwięcej w województwach: wrocławskim – 54, gdańskim – 27 i olsztyńskim – 15.

Według ISNP największą frekwencję nzw. *Dejneka* z obszaru pogranicza polsko-ukraińskiego ma województwo lubelskie – 238. Inny niż na wschodzie jest układ użytkowników omawianego miana na ziemiach płn.-zach. Polski. Nazwisko to występuje w województwach: warmińsko-mazurskim, pomorskim, zachodniopomorskim,

dolnośląskim i opolskim²⁷, łącznie 118 użytkowników [zob. *Nazwiska w Polsce*, b.r., *Dejneka*]. Bardziej wyrazisty zasięg wymienionego miana dostrzec można w podziale Polski na powiaty: z powiatów wschodnich graniczących bezpośrednio z Ukrainą najczęściej użytkowników omawianego miana mają powiaty: włodawski – 55, chełmski wraz z Chełmem – 50, tomaszowski – 23 oraz parczewski (sąsiadujący od wschodu z włodawskim) – 24, a powiat bialski (graniczący z Białorusią²⁸) – 21. Z obszaru płn.-zach. Polski stosunkowo dużo użytkowników analizowanego nazwiska mieszka w powiecie wrocławskim (wraz z miastem Wrocław) – 51 i w powiecie miejskim Gdańsk – 15. Według słownika nazwisk poświadczonych w inskrypcjach nagrobnych z południowego Podlasia i Chełmszczyzny nzw. *Dejneka* występuje w powiatach: bialskim, włodawskim i chełmskim [Czyżewski, 2013, s. 26].

Nazwisko *Dejneka* na terytorium Ukrainy: licznie poświadcza w obwodach wołyńskim i rówieńskim Arkuszyn, a pojedynczo na Białorusi w obwodzie brzeskim [Spr-PZU, s. 113], nie notuje zaś w *Słowniku przezwisk...* [SPriZU], co może potwierdzać przekonanie, że wyraz jest archaizmem. Red'ko [t. 1, s. 289] podaje w obwodach: wołyńskim, rówieńskim, żytomierskim, lwowskim, tarnopolskim, połtawskim. Z kolei według ISNU nzw. *Dejneka* występuje na zwartym obszarze północnej części Ukrainy, tj. w obwodach: wołyńskim, rówieńskim, żytomierskim, kijowskim, czernihowskim, sumskim i charkowskim; w innych obwodach ma zasięg rozproszony (zob. mapa – <https://ridni.org/karta/дейнека>).

Podsumowując, nazwisko *Dejneka* jest typowe dla antroponimii pogranicza polsko-ukraińskiego. W Polsce „matecznikiem” tego miana są obszary dwujęzyczne wschodniej Lubelszczyzny (powiaty: bialski, włodawski, chełmski i parczewski). Z kolei na wschód od polskiej granicy państwowej miano to odnotowano w szerokim pasie obwodów północnej Ukrainy. Nazwisko to zostało utworzone od apellatywu ukr. *dejneka*, wywodzącego się z tur. *dejnek* ‘kij’ [Br, s. 87]; na pograniczu polsko-ukraińskim leksem *dejneka* ma już wartość historyczną, podobnie jak w literackim języku ukraińskim: hist. ‘wieśniak uzbrojony w kije, pałki, biorący udział w powstaniu XVII na Zadnieprzu’ [BusełWTS, s. 212].

DIADIK 3:1966, 1973, 2005: nazw. *Diadik* zostało poświadczone w materiałach historycznych z lat siedemdziesiątych XX w. z gminy Wisznice: Horodyszcze Kolonia, Kolonia Wisznice, Horodyszcze, Łyniew [zob. Gala, Czyżewski, 1978, s. 353]²⁹: ap. ukr. *diadik* // *diadyk*; nzw. *Diadik* / *Дядук* wyprowadza Red'ko [t. 1, s. 348] od ap. *dīadyk*; Biryła notuje tylko *Dziadzia* i derywaty [Biryła, s. 132].

27 Chodzi o gwary ukraińskie na obszarze brzesko-pińskim.

28 Na obszarze pld.-zach. Białorusi (okolice Brześcia i Pińska) występują gwary ukraińskie.

29 Nzw. *Diadik* nienotowane w inskrypcjach nagrobnych z Podlasia i Chełmszczyzny [Czyżewski, 2013].

W języku ukr. *diadyk* ‘ojciec’ [HRIN, t. 1, s. 461]; w ESUM [t. II, s. 153] pod hasłem *diadia* ‘ojciec’ zgromadzone są warianty *diad’ko*, *diadjo*, dialektalne *diadyk*; z kolei w literackim języku ukraińskim jest *diad’ko* 1. ‘brat ojca albo matki’; ‘mąż ciotki’ (siostry ojca), 2. ‘forma grzech. do starszej osoby’ [BusełWTS, s. 253] oraz potocz. *diadia*, rzad. *diadjo* z odesłaniem do *diad’ko*, w zn. 1 [BusełWTS, s. 253]. W świetle przywołanych źródeł ESUM [t. II, s. 153] i BusełWTS [s. 253] uznać można *diadyk* ‘ojciec’ za podstawę analizowanego nazwiska.

W gwarach Lubelszczyzny Pelcowa notuje tylko *diadko* ‘brat ojca’: „diadko to kiedyś tak z ukraińska mówili, *stryj* i *diadko*”. Zasięg wyrazu *diadko* (*diatko*): na obszarze dwujęzycznym: powiaty bialski, włodawski i wschodnia część parczewskiego, wyspowo zaś na terenie hrubieszowskiego [Pelcowa, t. VIII, s. 112]. Wyrazu *diadik* nie notują słowniki gwar polskich [SGPK; SGP PAN].

Podobny pod względem formy, lecz o odmiennym znaczeniu jest w gwarach polskich leksem *dziadyk* ‘ojciec ojca albo matki [dziadek]’ [SGP PAN, t. VII, s. 152 za SW]; w mazowieckiej gwarze Huszczy koło Białej Podlaskiej *ditko* [didko] ‘dziadek’, jak podaje Mieczysław Buczyński [1967, s. 237], wyraz *ditko*, to „żartobliwy cytat, przejęty z sąsiednich gwar ukraińskich”.

Leksem *diadik* // *diadyk* poświadczony w ukraińskich zbiorach leksykograficznych jako forma dialektalna [zob. ESUM, t. II, s. 153] łączy się etymologicznie z ogólnosłowiańskim *dziad*; w języku polskim poświadczony jest od XIV w. [Boryś, s. 138] w różnych znaczeniach: 1. ‘stary mężczyzna, starzec’, 2. ‘żebrak, biedak’, 3. ‘ojciec ojca lub matki, każdy przodek’, 4. dial., np. ‘strach na wróble’, 5. ‘żniwiarz, który skosił ostatnie kłosa, ostatni snop’ itd. Podobne znaczenia przyporządkowane są do tego wyrazu w języku ukraińskim i jego dialektach, zob. hasło *did* [ESUM, t. II, s. 86–87]. Szczególnie rozbudowane słowotwórczo są nazwy w gwarach polskich, np. *dedowej*, *deduchno*. Odrębna grupa leksemów derywowanych od *ded-* dotyczy roślin, np. ostu, łopianu *diedy* [ESUM, t. II, s. 86–87]. Bogactwo semantyczne derywatów z *ded-* pokazują gwary wschodniej Lubelszczyzny; najlepiej ilustruje je sporządzony przez Halinę Pelcową *Indeks haseł do Słownika gwar Lubelszczyzny* tomy I–XII *dziad* i *dziady* [Pelcowa, t. I, s. 466]. Leksem *dziad* w tomie I poświęconym rolnictwu znaczy: 1. ‘niezaorany przez nieuważę kawałek pola’, 2. ‘snop zboża wnoszony na wigilię do domu’, 3. ‘ostatni pokos’, 4. ‘kłosa pozostawione [przez kosiarza] na polu przez nieuważę’, 5. ‘roślina podobna do grochu, o podłużnych ziarnkach, wijąca się na tyczkach, *Phaseolus*’, 6. ‘niska odmiana fasoli, niepotrzebująca tyczek, *Phaseolus*’, 7. ‘groch ogrodowy tyczkowy, *Pisum*’ – to tylko kilka spośród kilkunastu znaczeń. W polu semantycznym leksemu *dziad* i derywatów pierwszoplanowe miejsce zajmuje człowiek jako ‘osoba’ i ‘w relacji do innych spokrewnionych osób’.

Liczba użytkowników nzw. *Diadik* w Polsce: według Rymuta [t. 2, s. 422] miało to ma 24 użytkowników; nie notuje go ISNP. Z kolei na terytorium Ukrainy

– według ISNU – miano *Diadik*, w wariantcie *Дядук* / *Diadyk*, ma 914 użytkowników. W słowniku Arkuszyna, obok podstawowej formy nzw. *Diadyk*, odnotowano trzy poświadczenia formy *Dziadyk* [SPrPZU, s. 118]³⁰.

Geografia nazwiska *Diadik* / *Дядук* w Polsce: miano *Diadik* należy do rzadkich; według Rymuta [t. 2, s. 422] najwięcej użytkowników nazwiska występuje w województwie białskopodlaskim – 19; na ziemiach północno-zachodnich poświadczane jest tylko 1 miano w legnickim. W centrum kraju tylko w województwie warszawskim – 1. Obok *Diadik* wystąpiły też na obszarze Polski warianty *Diadyk* [Rymut, t. 2, s. 422] i *Dziadyk* [Rymut, t. 2, s. 321]. Forma nzw. *Diadyk* ma 12 nosicieli: 5 w województwie gdańskim i 7 w województwie katowickim [Rymut, t. II, s. 422]. Spolszczona forma *Dziadyk* ma 321 użytkowników, głównie poza aglomeracjami miejskimi, w tym na obszarze płn.-zach. Polski – 247; liczbą użytkowników wyróżniają się województwa: legnickie – 122 i wrocławskie – 47 [Rymut, t. 2, s. 623].

Na Ukrainie nzw. *Diadik* // *Diadyk* notuje Red'ko [t. 1, s. 348] jako nieliczne i tylko w obwodzie zakarpackim. Według ISNU miano to występuje na wschodzie kraju, głównie w obwodach: łużańskim, donieckim i zaporoskim oraz w obwodach centralnych: kijowskim i połtawskim, tworząc w miarę zwarty obszar; wyspowo zaś w części zachodniej Ukrainy, głównie w obwodach: lwowskim, tarnopolskim, rówieńskim (szczegóły zob. na mapie – <https://ridni.org/karta/дядик/>). Arkuszyn, obok nzw. *Diadyk*, odnotował ukształtowane, zapewne pod wpływem języka polskiego, nzw. *Dziadyk* (w obwodzie wołyńskim – 2 i w obwodzie lwowskim – 1) [SPrPZU, s. 118]; wymienione miano nie jest notowane w grupie przezwisk, jest tylko *Didyk* z motywacją ‘męczyzna podobny do swojego *dida* [dziadka]’ [SPrPZU, s. 1324].

Reasumując, należy stwierdzić, że nzw. *Diadik*, występujące w spisie absolwentów, odpowiadające ogukr. *Diadyk*, od dial. ap. *diadyk* ‘ojciec’, jest na płaszczyźnie propriatnej formacją odosobnioną. Nazwisko *Diadik* (wobec ogukr. *Diadyk*) na obszarze powiatów białskiego i włodawskiego mogło być utworzone od ap. *diadik* ‘ojciec’. Forma *Diadik* (wobec ogukr. *Diadyk*) mogła powstać na obszarze podlaskich gwar ukraińskich, które nie przeprowadziły jeszcze dyspalatalizacji przed dawnym *i*, tj. na obszarze gwar, w których istnieje typ *choditi* wobec ogukr. *chodyty* [Kuraszkiewicz, 1963, s. 163]. Zmiana formy nzw. *Diadyk* w *Diadik* mogła nastąpić pod wpływem administracji polskiej.

30 W słowniku Arkuszyna nie występuje nzw. *Diadyk* [SPrPZU].

WNIOSKI

Dokonany w wyborze przegląd nazwisk odapelatywnych, powstałych w wyniku derywacji semantycznej, wskazuje, że omówione tutaj antroponimy mają proveniencję polsko-ukraińską/wschodniosłowiańską. Apelatywy *baj*, *bajda*, *bujan*, *dejneka*, *diadik*, będące przeniesieniami na płaszczyznę propriálną, poświadczają bądź formą, bądź semantyką, a także geografiami nazwisk i odpowiadających im leksemów, że są to archaizmy peryferyjne. Odrębnych badań, pogłębionych historycznie, wymaga, w przypadku zróżnicowania semantycznego danego wyrazu, wyznaczenie warstw chronologicznych właściwych określonym znaczeniom. Wykorzystanie metodologii właściwej geolingwistyce i włączenie w tę procedurę badawczą teorii „centrum i peryferii językowych/etnicznych” może prowadzić do wniosków o innowacjach i archaizmach leksykalnych/semantycznych, np. *bujan* 1. ‘awanturник, chuligan’, 2. ‘buhaj, stadnik’. O peryferyjnym charakterze wybranych antroponimów rozstrzyga kryterium terytorialne. Na mapie Polski analizowane nazwiska występują na obszarach województw podlaskiego, lubelskiego i podkarpackiego oraz na ziemiach póln.-wsch. Polski (włączonych po II wojnie światowej), powszechnie zaś na wschód od granicy państwowej.

ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW

Skróty konwencjonalne

- ap. – apelatyw
- czas. – czasownik
- demin. – *deminutivum*
- dial. – dialektałny
- dziec. – dziecięcy
- fraz. – frazeologizm
- grzecz. – grzecznościowe
- hist. – historyczny
- im. – imię
- m. – mapa
- n. os. – nazwa osobowa
- niem. – niemiecki
- nzw. – nazwisko
- ogukr. – ogólnoukraiński
- płd.-wsch. – południowo-wschodni
- płd.-zach. – południowo-zachodni

płn.-wsch. – północno-wschodni
 płn.-zach. – północno-zachodni
 pol. – polski, z polskiego
 por. – porównaj
 potocz. – potoczny
 powsz. – powszechny
 przen. – przenośne
 reg. – regionalny
 rodz. – rodzaj
 ros. – rosyjski
 rzad. – rzadki
 stwniem. – staro-wysoko-niemiecki
 tatar. – tatarski
 tur. – turecki
 ukr. – ukraiński
 WKL – Wielkie Księstwo Litewskie
 woj. – województwo
 zn. – znaczenie
 zob. – zobacz

SŁOWNIKI, ATLASY

- AGL – Kartoteka do *Atlasu gwar Lubelszczyzny. Materiały zebrane w latach 1957–1959*, pod kierunkiem P. Smoczyńskiego, Instytut Języka Polskiego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin.
 AGPUW – CZYŻEWSKI Feliks, 1986, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
 Biryła – БІРЫЛА Мікалай Б., 1969, *Беларуская антрапанімія. 2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі*, Выдавецтва Навука і тэхніка, Мінск. / BIRYLA Mikalaj B., 1969, *Belaruskā antrapanimīā. 2. Prozviščy, utvoranye ad apelatyŭnaj leksiki*, Vydavectva Navuka i tēhnika, Minsk.
 Br – BRÜCKNER Aleksander, 1970, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
 Boryś – BORYŚ Wiesław, 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
 BuselWTS – БУСЕЛ В'ячеслав А., ред., 2001, *Великий словник сучасної української мови*, ВТФ „Перун”, Київ. / BUSEL V'āčeslav A., red., 2001, *Velikij slovník sučasnoï ukrainś'koï movi*, VTF „Perun”, Kiïv.

- CzyżMat – CZYŻEWSKI Feliks, *Materiały do słownika gwar ukraińskich Pobuża*, maszynopis, zbiory prywatne autora.
- ESUM – МЕЛЬНИЧУК Олександр С., ред., 1982–2012, *Етимологічний словник української мови*, т. I–VI, Наукова думка, Київ. / MEL'NIČUK Oleksandr S., red., 1982–2012, *Etimologičnij slovnik ukraïns'koï movi*, т. I–VI, Naukova dumka, Київ.
- HRIN – ГРИНЧЕНКО Борис, 1907–1909, *Словарь української мови*, т. 1–4, Наукова думка, Київ. / GRINČENKO Boris, 1907–1909, *Slovar' ukraïns'koï movi*, т. 1–4, Naukova dumka, Київ.
- ISNP – *Internetowy słownik nazwisk w Polsce*, oprac. przez zespół Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie, w składzie: B. Czopek-Kopciuch, H. Górny, M. Magda-Czekaj, E. Palinciuc-Dudek, K. Skowronek, E. Supronowicz, <https://nazwiska.ijp.pan.pl> (dostęp: 15.04.2025).
- ISNU – *Internetowy słownik nazwisk na terytorium Ukrainy*, <https://ridni.org/karta> (dostęp: 13.04.2025).
- KOBIW – КОБІВ Юрій, 2004, *Словник українських наукових і народних назв судинних рослин*, Національна академія наук України, Інститут екології Карпат, Наукова думка, Київ. / KOBIŲ Ųrij, 2004, *Slovník ukraïns'kih naukovih inarodnih nazv sudinnih roslin*, Nacional'na akademiâ nauk Ukraïni, Īnstitut ekologii Karpat, Naukova dumka, Київ.
- MAGP – *Mały atlas gwar polskich*, 1957–1970, opracowany przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie pod kierunkiem Kazimierza Nitscha, od t. III pod kier. Mieczysława Karasia i Zofii Stamirowskiej, od t. IX pod kier. Mieczysława Karasia, т. I–XIII, Wrocław.
- Nosowicz – НОСОВИЧ Иван, 1870, *Словарь белорусского наречия*, / NOSOVIČ Ivan, 1870, *Slovar' belorusskogo narečiâ*, Sanktpietierburg, von G. Freidhof und P. Kosta, 1984, Nachdruck und Nachwort in zwei Bänden, Verlag Otto Sagner, München: Specimina Philologiae Slavicae. Herausgegeben von Olexa Horbatsch und Gerd Freidhof.
- Pelcowa – PELCOWA Halina, 2012, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, т. I: *Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*; 2014, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, т. II: *Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*; 2015, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, т. III: *Świat zwierząt*; 2016, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, т. IV: *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*; 2017, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, т. V: *Świat roślin*; 2019, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, т. VI: *Pokarmy*; 2020, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, т. VII: *Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna*; 2020, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, т. VIII: *Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe*, (współautorzy: Ilona Gumowska-Grochot, Blanka Skórska); 2021, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, т. IX:

- Przestrzeń wsi. Ukształtowanie powierzchni. Życie społeczne i zawodowe*; 2022, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. X: *Obrzędowość i obyczajowość ludowa*; 2022, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. XI: *Meteorologia i astronomia. Czas. Kolory*; 2023, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. XII: *Czynności – Miary – Uczucia – Cechy i właściwości – Inne. Teksty gwarowe. Indeks hasel*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Red'ko – РЕДЬКО Юліан, 2007, *Словник сучасних прізвиськ*, т. 1: А–М, т. 2: Н–Я, Наукове товариство ім. Шевченка, Львів. / RED'KO Ŭlian, 2007, *Slovník sučasnih prízvisť*, т. 1: А–М, т. 2: Н–Я, Naukove tovaristvo ім. Ševčenko, L'viv.
- RYMUT – RYMUT Kazimierz, 1992–1994, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, т. 1–10, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- SGPK – KARŁOWICZ Jan, 1900–1911, *Słownik gwar polskich*, т. I–VI, Akademia Umiejętności, Kraków; też Bialska Biblioteka Cyfrowa <https://bbc.mbp.org.pl/dl/ibra/publication/11845/edition/10732?language=pl> (dostęp: 10.04.25).
- SGP PAN – *Słownik gwar polskich*, 1977–, oprac. przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia, od т. II pod kier. J. Reichana, od т. IV pod kier. J. Okoniowej, od т. IX pod kier. R. Kucharzyk, Wrocław – Kraków.
- SJPR – RYKACZEWSKI Erazm, oprac., b.r., *Słownik języka polskiego podług Lindego i innych nowszych źródeł*, Polskie Wydawnictwo Sp. z o.o, Warszawa.
- SL – LINDE Samuel Bogumił, 1854, *Słownik języka polskiego*, т. I–VI, W Drukarni Zakładu Ossolińskich, Lwów, reprint 1994, Wydawnictwo Gutenberg Print, Warszawa.
- SI XVI – MAYENOWA Maria Renata, PEŁOWSKI Franciszek, MROWCEWICZ Krzysztof, red., 1996–, *Słownik polszczyzny XVI wieku*, Polska Akademia Nauk Instytut Badań Literackich. Pracownia Słownika Polszczyzny XVI wieku, Wrocław, też https://kpbc.umk.pl/Content/211044/PDF/ZC_PDF_001_174.pdf (dostęp: 15.04.2025).
- SI ZH – АРКУШИН Григорій, 2016, *Словник західнополіських говірок*, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Західнополіський ономастико-діалектологічний центр, Луцьк. / ARKUŠIN Grigorij, 2016, *Slovník zahidnopolis'kih govìrok*, Shidnoëvropejs'kij nacional'nij unìversitet imenì Lesì Ukraïnki, Zahidnopolis'kij onomastiko-dialektologìčnij centr, Luc'k.
- SPriZU – АРКУШИН Григорій, упоряд., 2009, *Словник прізвиськ північно-західної України*, т. 1–3, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Філологічний факультет, ономастико-діалектологічна лабораторія, Луцьк. / ARKUŠIN Grigorij, uporád., 2009, *Slovník prízvis'k pìvnìčno-zahìdnoï Ukraïni*, т. 1–3, Volins'kij nacional'nij unìversitet im. Lesì Ukraïnki, Filologìčnij fakul'tet, onomastiko-dialektologìčna laboratorìâ, Luc'k.

- SPrPZU – Аркушин Григорій, упоряд, 2013, *Словник прізвиськ північно-західної України та суміжних земель*, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Інститут філології та журналістики, Західнополіський ономастико-діалектологічний центр, Луцьк. / ARKUŠIN Grigorij, uporád., 2013, *Slovník přizvis'k pівнічно-zahìdnoì Ukraïni ta sumižni-hzemel'*, Shidnoëvrops'kij nacional'nij universitet imeni Lesi Ukraïнки, Institut filologiji ta žurnalistiki, Zahìdno-polis'kij onomastiko-dialektologičnij centr, Luc'k
- SPZB – МАЦКЕВИЧ Юзэфа Ф., ред., 1979–1986, *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча*, т. I–V, Навука і тэхніка, Мінск. / MACKEVIČ Źuzefa F., red., 1979–1986, *Slovník belaruskich gavorak pайночна-zahodnáj Belarusi i áe pagraničča*, Navuka i tэхnika, Minsk.
- SStp – URBAŃCZYK Stanisław, 1953–2004, *Słownik staropolski*, t. X–XI, Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, Warszawa – Kraków; też <http://www.staropolska.pl/slovník> (dostęp: 15.04.2025)
- SW – KARŁOWICZ Jan, KRYŃSKI Adam, NIEDŹWIECKI Władysław, red., 1900–1927, *Słownik języka polskiego* t. I–VIII, Nakładem prenumeratorów w drukarni E. Lubowskiego i S-ki, Warszawa (wydanie fotooffsetowe, 1957, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa).
- Тупіков – ТУПИКОВ Николай М., 1903, *Словарь древнерусских личных собственных имен*, Типография И.Н. Скороходова, Санкт-Петербург. / TUPIKOW Nikolaj M., 1903, *Slovar' drevnerusskikh ličnyh sobstvennyh imen*, Tipografija I.N. Skorohodova, Sankt-Peterburg.

BIBLIOGRAFIA

- BUCZYŃSKI Mieczysław, 1967, *Wschodniosłowiańskie wpływy językowe w gwarze wsi Huszcza powiat Biała Podlaska*, „Annales UMCS”, vol. XXII, nr 10, s. 223–256.
- CZYŻEWSKI Feliks, 2013, *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych. Cz. I: Słownik nazwisk*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin.
- CZYŻEWSKI Feliks, 2019, *Kilka uwag o nazwiskach z formantem -owicz/-ewicz na pograniczu polsko-ukraińskim (na przykładzie inskrypcji nagrobnych wschodniej Lubelszczyzny)*, w: A. Rygorowicz-Kuźma, K. Rutkowski, red., *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Zofii Abramowicz*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 149–166.
- CZYŻEWSKI Feliks, 2021, *Jeszcze w sprawie nazw osobowych: rodzime czy obce. Nazwiska patronimiczne z sufiksem -uk na tle imiennictwa wschodniosłowiańskiego*

- południowego Podlasia, w: E. Bogdanowicz, J. Chomko, A. Romanik, red., *Od tradycji do nowatorstwa. Studia nad nazwami własnymi*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 123–145.
- CZYŻEWSKI Feliks, 2022, *Nazwiska prymarne motywowane apelatywami pochodzenia ukraińskiego (ruskiego) na południowym Podlasiu (na materiale inskrypcji nagrobnych)*. Komunikat, w: J. Klimek-Grądzka, A. Majewska-Wójcik, red., *Słowa – znaczenia – konteksty. Prace ofiarowane prof. Władysławowi Makarskiemu*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Jana Pawła II, Lublin, s. 49–56.
- CZYŻEWSKI Feliks, DUDEK-SZUMIGAJ Agnieszka, FRONCZEK Zbigniew, red., 2022, *Leon Kunicki – pisarz Pobuża*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin – Włodawa.
- GALA Sławomir, CZYŻEWSKI Feliks, 1978, *Nazwiska ludności gminy Wisznice w województwie białkopodlaskim*, „Annales UMCS”, vol. XXXIII/XXXIV, 21, sectio F, s. 293–371.
- HANDKE Kwiryna, POPOWSKA-TABORSKA Hanna, GALSTEROWA Irena, 1996, *Nie dajmy zginąć słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa.
- KURASZKIEWICZ Władysław, 1932, *Dialektologia. Przegląd gwar województwa lubelskiego*, w: W. Kuraszkiewicz, *Ruthenica*, red. nauk. J. Rieger, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985, s. 8–21.
- KURASZKIEWICZ Władysław, 1963, *Ukraińska dyspalatalizacja w gwarach podlaskich*, „Z Polskich Studiów Sławistycznych”, seria 2 „Językoznawstwo” 1963, s. 23–37, w: W. Kuraszkiewicz, *Ruthenica*, red. nauk. J. Rieger, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985, s. 151–172.
- MISIŁO Eugeniusz, oprac., 1993, *Akcja „Wisła”. Dokumenty*, Archiwum Ukraińskie, Warszawa.
- Nazwiska w Polsce*, b.r., *Baj*, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/BAJ> (dostęp: 25.08.2025).
- Nazwiska w Polsce*, b.r., *Bajda*, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/BAJDA> (dostęp: 25.08.2025).
- Nazwiska w Polsce*, b.r., *Bakun*, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/BAKUN> (dostęp: 25.08.2025).
- Nazwiska w Polsce*, b.r., *Dejneka*, <https://nazwiska.ijppan.pl/haslo/show/name/DEJNEKA> (dostęp: 25.08.2025).
- PELCOWA Halina, 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- STAŃCZAK Tomasz, 2024, *Włodawa w latach 60. XIX wieku w świetle pamiętnika doktora Alfreda Sokółowskiego*, „Zeszyty Muzealne. Muzeum – Zespół Synagogałny we Włodawie”, t. 21, s. 84–101.

- SZOŁUCHA Aleksander, 2016, *70-lecie Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława Zawadzkiego w Wisznicach 1946–2016*, „IV Zjazd Absolwentów”, b.w., Wisznice.
- SZOŁUCHA Aleksander, 2019, *Miejsce Liceum Ogólnokształcącego w Wisznicach na tle placówek regionu w latach 1970–1979*, w: A. Dudek-Szumigaj, red., *Język i kultura pogranicza*, Stowarzyszenie Współpracy Polska–Wschód, Warszawa, s. 21–26.
- TARASIUŁ Dariusz, 2010, *Wisznice. Dzieje miasteczka i okolic do 1918 roku*, Wydawnictwo Olech, Lublin.
- TARNACKI Józef, 1939, *Studia nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze)*, „Biblioteka Prac Filologicznych”, t. II, Z zasiłku Kultury Narodowej, Warszawa.
- АРКУШИН Григорій, 1997, *Деякі діалектизми в мові переселенців з Холмицини* / ARKUŠIN Grigorij, 1997, *Deâkì dialektizmi v movì pereselenciv z Holmšini*, w: F. Czyżewski, M. Łesiów, red., *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

